IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

ZAMONAVIY KUTUBXONA XIZMATI VA AXBOROT-KUTUBXONA TIZIMINING RIVOJLANISHI

Kurbanboeva Munnavar

O'zbekiston Davlat sanat va madaniyat instituti Nukus filliali

Kutubxona axborot faoliyati 2- kurs talabasi

Ilmiy rahbar: **Aytimova Dilbar**

O'zbekiston Davlat sanat va madaniyat instituti Nukus filiali

Kutubxona faoliyati kafedrasi dotsenti

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20631243

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy axborot jamiyati sharoitida kutubxona tizimining rivojlanish jarayonlari, xususan O'zbekiston Milliy kutubxonasi misolida axborot-kutubxona xizmatlarini takomillashtirish masalalari ilmiy tahlil qilingan. Kutubxona faoliyatiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish, dispetcherlik xizmatining tashkil etilishi, elektron xizmatlarning yo'lga qo'yilishi hamda foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish yo'nalishlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: axborot-kutubxona tizimi, zamonaviy kutubxona, elektron xizmatlar, dispetcherlik xizmati, avtomatlashtirish, kutubxona fondi, axborot texnologiyalari, foydalanuvchi xizmati, raqamli resurslar, Milliy kutubxona.

Annotation: This article provides a scientific analysis of the development processes of the library system in the conditions of the modern information society, particularly focusing on the improvement of information and library services using the example of the National Library of Uzbekistan. The study highlights the introduction of modern information technologies into library activities, the organization of dispatching services, the establishment of electronic services, and ways to improve the quality of user services.

Keywords: information and library system, modern library, electronic services, dispatching service, automation, library collection, information technologies, user services, digital resources, National Library

Аннотация: В данной статье проведён научный анализ процессов развития библиотечной системы в условиях современного информационного общества, в частности на примере Национальной библиотеки Узбекистана рассмотрены вопросы совершенствования информационно-библиотечного обслуживания. Освещены внедрение современных информационных технологий в деятельность библиотек, организация диспетчерской службы, развитие электронных услуг, а также направления повышения качества обслуживания пользователей.

Ключевые слова: информационно-библиотечная система, современная библиотека, электронные услуги, диспетчерская служба, автоматизация, библиотечный фонд, информационные технологии, обслуживание пользователей, цифровые ресурсы, Национальная библиотека

Ushbu maqola O'zbekiston Milliy kutubxonasi faoliyatida amalga oshirilayotgan zamonaviy axborot-kutubxona xizmatlari, ularning rivojlanish bosqichlari hamda foydalanuvchilarga ko'rsatilayotgan xizmat turlarini ilmiy asosda yoritishga bag'ishlanadi.

Hozirgi axborot jamiyati sharoitida kutubxonalar faqat kitob saqlash goa tarqatish maskani emas, balki keng qamrovli axborot markazlariga aylangan bo‘lib, ular ilmiy, madaniy va ta’limiy jarayonlarda muhim o‘rin tutadi.

Zamonaviy kutubxona tizimining shakllanishi axborot texnologiyalarining rivojlanishi, raqamli resurslarning kengayishi va foydalanuvchilarning tezkor axborotga bo‘lgan ehtiyojining ortishi bilan bevosita bog‘liqdir. O‘zbekiston Milliy kutubxonasida ushbu jarayonlarni takomillashtirish maqsadida avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimlari joriy etilgan bo‘lib, bu tizimlar foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish sifatini sezilarli darajada oshirdi.

Ilgari kutubxona fondlari bir nechta binolarda tarqoq joylashganligi sababli foydalanuvchilar kerakli adabiyotlarni topish uchun uzoq vaqt kutishga majbur bo‘lgan. Kitoblarni izlab topish, buyurtmani rasmiylashtirish va foydalanuvchiga yetkazish jarayoni ko‘p vaqt va qo‘l mehnatini talab qilgan. Shu sababli kutubxona xizmatlarining samaradorligi past bo‘lib, foydalanuvchilar uchun noqulayliklar yuzaga kelgan. Keyinchalik Milliy kutubxona yangi bino bilan ta’minlanishi va zamonaviy infratuzilmaning yaratilishi natijasida xizmat ko‘rsatish tizimini tubdan yangilash zarurati paydo bo‘ldi. Shu asosda 2012-yilda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1729-sonli qarori hamda Vazirlar Mahkamasining 98-sonli qaroriga muvofiq Milliy kutubxonada dispetcherlik xizmati tashkil etildi va bu kutubxona faoliyatida yangi bosqichni boshlab berdi. Dispetcherlik xizmatining asosiy vazifasi avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimi va axborot-kutubxona tizimi orqali kelib tushgan buyurtmalarni qabul qilish, qayta ishlash hamda foydalanuvchilarga tezkor tarzda adabiyotlarni yetkazib berishdan iboratdir. Foydalanuvchilar tomonidan berilgan buyurtmalar online, offline yoki yozma shaklda qabul qilinadi. Buyurtma qabul qilingach, uning ma’lumotlari tizimga kiritiladi va tegishli bo‘limlarga yuboriladi.

Dispetcherlik xizmati xodimlari buyurtmalarni rasmiylashtirib, adabiyotlarni berish bo‘limiga yetkazadi, u yerda esa kitoblar tezkorlik bilan foydalanuvchiga taqdim etiladi. Ushbu jarayonning avtomatlashtirilishi natijasida kutubxona xizmatlari tezlashdi va foydalanuvchilar uchun qulayliklar yaratildi. Zamonaviy kutubxona tizimida elektron xizmatlar alohida ahamiyat kasb etadi. Foydalanuvchilar endi kutubxonaga bevosita kelmasdan turib ham elektron kataloglar orqali kerakli adabiyotlarni izlash va ularga buyurtma berish imkoniga ega bo‘ldilar.

Elektron xizmatlar tizimi orqali onlayn buyurtmalar qabul qilinadi, elektron resurslardan foydalanish imkoniyati yaratiladi hamda masofaviy xizmatlar yo‘lga qo‘yiladi. O‘zbekiston Milliy kutubxonasining rasmiy www.natlib.uz sayti orqali foydalanuvchilar istalgan vaqtda elektron buyurtma berishlari va kerakli ma’lumotlarga ega bo‘lishlari mumkin. Bu tizim nafaqat respublika ichidagi foydalanuvchilarga, balki chet ellik foydalanuvchilarga ham xizmat ko‘rsatadi. Kutubxona fondlarini shakllantirish va boyitish jarayoni ham zamonaviy talablar asosida amalga oshiriladi. Fondlar xarid qilish, sovg‘a sifatida qabul qilish, kitob almashish va majburiy nusxa asosida to‘ldiriladi. Adabiyotlar bilim sohalariga mos ravishda tartiblanadi va universal o‘nlik klassifikatsiya tizimi asosida joylashtiriladi. Bu esa foydalanuvchilarning kerakli adabiyotlarni tez va oson topishiga yordam beradi.

Zamonaviy texnologiyalarning kutubxona tizimiga joriy etilishi natijasida qo‘l mehnati sezilarli darajada kamaydi, ish unumdorligi oshdi va xizmat ko‘rsatish sifati yaxshilandi. Maxsus texnik qurilmalar, jumladan yuk ko‘taruvchi liftlar orqali kitoblar va davriy nashrlar tezkor yetkazib berilmoqda. Bu esa foydalanuvchilarning vaqtini tejashga va xizmat sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Foydalanuvchilar kuniga o‘rtacha minglab marta kutubxonaga murojaat qilishi, har bir foydalanuvchining bir kunda bir nechta adabiyotga buyurtma berish imkoniga ega bo‘lishi tizimning yuqori samaradorligini ko‘rsatadi.

Kutubxonada elektron va avtomatlashtirilgan tizimlarning joriy etilishi natijasida axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatlari kengaydi, xizmat ko‘rsatish jarayonlari tezlashdi va foydalanuvchilarning ehtiyojlari to‘liqroq qondirilmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy kutubxona tizimlari rivojlanib borishi natijasida axborotga bo‘lgan talabni qondirish yanada samarali amalga oshirilmoqda. Kelajakda raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini keng joriy etish orqali kutubxona xizmatlarini yanada takomillashtirish mumkin bo‘ladi. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy kutubxona tizimi axborot jamiyatining ajralmas qismi bo‘lib, u ilmiy va ta’limiy jarayonlarda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston Milliy kutubxonasida joriy etilgan dispetcherlik va elektron xizmatlar foydalanuvchilarga tezkor, sifatli va qulay xizmat ko‘rsatish imkonini yaratdi hamda kutubxona tizimini yangi rivojlanish bosqichiga olib chiqdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi faoliyati bo‘yicha yillik hisobotlar (Toshkent, 2017, 120 bet),
2. Axborot-kutubxona tizimlari va texnologiyalari (Toshkent: Fan va texnologiya, 2020, 215 bet),
3. O‘zbekiston Respublikasining “Axborot-kutubxona faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – Toshkent, 2011. – 28 b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 20-martdagi “Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi – axborot-kutubxona markazi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-1729-sonli Qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – Toshkent, 2012. – B. 12-15.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 4-apreldagi “Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 98-sonli Qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – Toshkent, 2012. – B. 34-38.
6. Berdiyeva G. Zamonaviy kutubxonalarda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 160 b.
7. Ganiyeva M., Berdiyeva G. Axborot-kutubxona faoliyatini avtomatlashtirish asoslari. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Tafakkur, 2019. – 210 b.
8. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi rasmiy veb-sayti. – URL: www.natlib.uz (Murojaat sanasi: 07.06.2026).
9. Aytimova , D. From the history of the formation and develorment of the first libraries in Karakalpakstan. Scientific Journal of the Fergana State University, 28(5), https://doi.org/10.56292/SJFSU/vol28 iss5/a49-53